

ković je svojim člankom: Revolucionarni narodni pokret u Lici u vrijeme propasti Austrougarske monarhije i stvaranja Jugoslavenske države, pokušao opisati revolucionarno vrenje u to doba pri čemu se umnogome služio citiranjem literature, a i fragmenata dokumenata iz tog vremena.¹⁹

Ti su članci (uz izuzetak članka I. Karamana) uglavnom i ipak više-manje izložena građa o pojedinim spomenutim pitanjima povijesti, pa mogu korisno poslužiti istraživačima u daljnjoj obradi tih pitanja.

Za istraživače hrvatske povijesti 19. i 20. stoljeća također su veoma korisni ovi priloz i arhivističke prakse: Josip Vidmar, Registratura Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade 1869—1918. i Ivan Beuc, Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića, jer omogućuju uvid u tu građu.²⁰

Prema tome se može zaključiti da časopis »Arhivski vjesnik«, bez obzira na to što je u prvom redu arhivistički časopis, može veoma korisno poslužiti svim zainteresiranim istraživačima povijesti Hrvatske 19. i 20. stoljeća.

Bosiljka Janjatić

ANNALES — Economies, Sociétés, Civilisations, Paris 1969.

Historičar, ili neki drugi stručnjak s područja društvenih nauka, koji prati francusku reviju *Annales*, naići će na takvu raznovrsnost njene problematike, da će — već prema svom interesu i raspoloženju — po miloj volji moći birati članke. I dojmite će ga se taj široki dijapazon, ta prisutnost i psihologije i sociologije, financijske i lingvističke problematike, čak nekih medicinskih pogleda na društvo itd. u tom ipak historijskom časopisu. Zavidit će ga nekako oni koji već četiri desetljeća uspijevaju izdavati takvo stručno štivo.

Ali onaj koji se laća posla da prikaže taj časopis, naići će se u manje lagodnoj situaciji. Prikaz treba početi jednom osnovnom informacijom, obuhvatiti radove i imenovati ih u koordinatama uspjelog i neuspjelog. Reći naprosto što takav časopis predstavlja, što hoće. Međutim, što *Annales* u god. 1969. predstavljaju, što hoće?

Annales su pokrenuli Lucien Febvre i Marc Bloch u Parizu već god. 1929. kao dvomjesečnu reviju.¹ Bloch je dao ovu definiciju: »Već po svojoj prirodi predmet povijesti je čovjek, tj. bolje rečeno: ljudi.« Na taj Blochov stav poziva se i predgovor izvanrednog, VI broja, koji je posvećen »biološkoj povijesti i društvu« (*Histoire biologique et Société*), i daje još neka — čitaocu korisna — tumačenja svojih stavova: Skolastička cezura između fizičkog i moralnog čovjeka ometa historičaru pogled. *Annales* takvu razliku ne priznaju, ruše je, jer žele da čovjeka slijede »korak za korakom u svoj kompleksnosti historijskog tkiva«. Prema tome npr. bavljenje audista tzv. »materijalnom historijom« (prehrana,

¹⁹ Isto, 322—335.

²⁰ I/1958, 411—445 i III/1960, 233—278.

¹ Na značenje i na pojavu analista, njihov razvoj i djelatnost u okviru francuske historiografije ukazala je M. Gross već god. 1963. u JIČ, 4, 57—71, pa prema tome ovdje o tome neće biti govora.

nosologija, fizička antropologija, demografija, seksualnost i dr.) nije slučajna moda, kako neki s negodovanjem primjećuju, nego dosljednost njihova stava. Iz toga nadalje slijedi da je potreban dijalog, najteži, ali možda najvažniji, između humanističkih i medicinskih nauka, pri čemu treba znati da su metode medicinskih nauka starije, preciznije i sigurnije, te se historijske discipline treba da njima okoriste — završava predgovor.

Kad se promjenom formata *Annales* u III broju ukazala potreba za uvodnom riječi, onda je Fernand Braudel, jedan od urednika, u povodu toga rekao i ovo: »Svrha je *Annales* uvijek bila da služe povijesti i znanosti o čovjeku, ali tako da se dotiču — koliko je to god moguće i prihvativši sav rizik — onih granica u kojima se tek ocrtavaju nova otkrića. Ima drugih revija koje služe istoj struci i čvrsto drže već osvojena područja. Njihova nam se uloga čini važnom, upravo presudnom i nezamjenjivom, te nam baš ta činjenica omogućava da mi igramo našu, drugačiju ulogu u intelektualnim prilikama našeg vremena.«

Uz to, na jednom mjestu svoje revije, analisti kažu doslovce još i to da zalaze u »mutna područja«, u »donje slojeve« historije (*le sous-sol de l'histoire humaine*), smatrajući da tako više saznaju o čovjeku te upotpunjuju sliku povijesti čovječanstva. Međutim, iz iznesenog se jasno razabire na što analisti oslanjaju svoje postojanje.

Kad su temelji jedne gotičke arhitekture solidni, mogući su vitki tornjevi i na njima šiljci. Kako kod arhitekture, tako i u sferi duha.

Moglo bi se ustvrditi da se francuski intelektualac rađa s određenim nasljedem Descartesova duha, duha preciznosti i jasnoće. U francuskoj je historiografiji taj dekartovski pristup i kriterij zadovoljen. Zato je moguća ta — u biti — plemenita znatiželja francuskog intelektualca, tipa analista. Mislim da će naš čitalac samo onda ispravno prići takvoj svojevrsnoj historijskoj reviji, ako ima u vidu te primjedbe.

Šest obimnih svezaka *Annales* s ukupno više od 1600 stranica predstavljaju godište o kome je ovdje riječ. Iako je krug suradnika internacionalan, Francuzi su zastupljeni u znatnoj većini. U prva dva broja štampani je materijal razvrstan prema ustaljenim formalnim kriterijima: rasprave, članci, prikazi, kritički osvrti, polemike i dr. U ostala četiri, naprotiv, prema sadržaju, pa se tu nailazi na naslove kao: *Evropska i vanevropska povijest*, *Povijest i demografija*, *Povijest i nova tehnika*, *Sadašnjost i povijest*, *Područja povijesti*, *Umjetnost i znanost*, *Umjetnost i društvo*, *Nova područja*, *Međudiscipline*, *Oruđe i alat* i dr. Dobiva se dojam da se koji put naslovi stvaraju ad hoc, već prema prispjelom članku. Ali takva informacija još ne daje pravu sliku. Šarolikost lepeze pokazuje se tek u pojedinim naslovima rasprava i članaka. Evo nekih: *Masovne pobune u Engleskoj od 1500—1700.* (*Annales*, I, 24—60); *Poljska u XVIII st.: Seljačka proizvodnja i formiranje nacionalnog tržišta*, (I, 61—69); *Opći nacrt grafičkog postupanja informiranja* (I, 70—101); *Privatno vlasništvo o Pennsylvaniji, New Jerseyju i Delawareu god. 1774.* (II, 235—249); *Proizvodi od željeza u srednjem vijeku* (II, 305—321); *Marks i Indija: način azijske proizvodnje* (II, 337—369); *Lov i proizvodi lova u muslimanskom svijetu od VIII—XI st.* (III, 572—592); *Za psihoanalitičku povijest* (III, 594—616 i IV, 1011—1093); *Demografska povijest jednog japanskog sela od 1671—1871.* (III, 617—639); *Društvo i politika afrikanskih crnaca* (III, 640—661); *Kontracepcija prije francuske revolucije u primjeru mjestanca Châtilon-sur-Seine* (III, 662—683); *Trgovačka politika firetinskih patricija u XVIII st.* (III, 685—721); *Dva sociologa ispituju*

studentske pobune, esej sociološke dijagnoze (III, 736—776); Indija XVI i XVII stoljeća: Američko blago, srebrni novac i cijene u mongolskom carstvu (IV, 835—859); Od klasične do današnje Kine (IV, 860—875); Lik crna u evropskom slikarstvu (IV, 883—893); Povijest i toponomastika: primjer Nizozemske u kasnom srednjem vijeku (IV, 919—964); Lakrdija i narodni govor u Francuskoj od 1647—1653, (IV, 949—975); Deva i upotreba kola na Srednjem istoku (V, 1092—1103); Uvod u studij usmene literature: pripovijetka (V, 1104—1120); Kredit i Židovi u Francuskoj XIII stoljeća (V, 1121—1144); Gradski stanovnik u srednjem vijeku — pariska univerzitetska četvrt (V, 1196—1219).

Već spomenuti VI svezak posebni je broj posvećen »biološkoj povijesti i društvu«. Razdijeljen je u dva osnovna poglavlja: »Demografska struktura i odnosi«, te »Potrošnja hrane«, i donosi ovakve teme: M. Bordeaux, Otvoreni putovi povijesti običaja pomoću geografske hematologije (1275—1286); A. C. Swedlung - G. J. Armelagos, Jedno istraživanje u oblasti paleodemografije: Sudanska Nubija (1287—1298); E. Fugedi, Za demografsku analizu srednjovjekovne Mađarske (1299—1312); C. Klapisch, Državni financijski zakoni i demografija u Toskani god. 1427—1430. (1313—1337); D. Herlihy, Proces starenja u Firenci Quattrocenta (1338—1352); E. Petlagean, O ograničenju plodnosti u Bizantu u razdoblju njegova cvata (1353—1369); J.-L. Flandrin, Kontracepcija, sklapanje brakova i ljubavni odnosi na kršćanskom zapadu (1370—1390); L. Stouff, O potrošnji mesa u Carpentrasu u XV st. (1431—1448); M. D. Grmek, Uvod u historijsku studiju bolesti (1473—1483);² J.-N. Biraben — J. Le Goff, Koleru u kasnom srednjem vijeku (1484—1510); P. A. Sigel, Čuda i ozdravljenja u XII st. (1522—1539); L. Valensi, Opće narodne nevolje (epidemije, pandemije i glad) u Tunisu i istočnom Mediteranu u XVIII i XIX st. (1540—1561); G. i M. Vovelle, Vizija smrti i transcendentnosti u Provencii od XV—XX st. (1602—1634), i dr.

U suočenju s takvom tematikom, dakle, tek počinje poteškoća pisanja prikaza: članke pišu stručnjaci s raznih područja, služeći se stručnim terminima i stručnim načinom mišljenja. Neki su članci npr. rezultat rada dvaju različitih stručnjaka, kao onaj o koleri u srednjem vijeku. J.-N. Biraben je liječnik i prišao je izučavanju problema s medicinskog stajališta, a u okviru svoje veće studije za francuski Institut za demografska istraživanja, dok je J. Le Goff u okviru svog studija na VI odjelu Praktične škole za visoke studije (École Pratique des Hautes Études) izučavao koleru kao faktor koji je utjecao na oblikovanje senzibiliteta srednjovjekovnog čovjeka. Razumljivo je, dakle, da bi pisac prikaza trebalo da ima prilično predznanja iz raznih područja nauke. Iz toga gotovo slijedi zaključak da bi prikaz takve revije moralo pisati nekoliko osoba raznih struka.

Međutim što mi je, samoj, činiti u tom moru svjesnog i podsvjesnog, uočenog i onog iz »donjih slojeva«, dokazanog, grafički prikazanog i mogućeg? Odlučila sam da prikazem one članke koji historičaru s metodološke strane predstavljaju nešto novo, iako me ta odluka ne navodi na lakši put.

Među analistima i onim našim historičarima koji ih cijene dosta se govori u posljednje vrijeme o psihološkom u povijesti. Što sam, dakle, s nešto psihološkom predznanja i uz pomoć specijalnog rječnika i priručnika, mogla shvatiti iz opširne rasprave Alaina Besançon o psihoanalitičkoj povijesti »Vers une histoire psychanalytique« I i II, Annales III, 594—616 i IV, 1011—1033)?

² Jugoslaven Mirko Grmek je profesor povijesti medicine na Sorbonni.

Rasprava se dijeli u tri osnovna poglavlja: prvo nosi ime Freuda; drugo »Poslije Freudove smrti; treće poglavlje pod naslovom »Principi« govori o primjeni psihoanalitičkog pojma »transfer« u istraživanju povijesti, iznosi neke primjere iz francuske historiografije (J. Michelet npr.) i ruske književnosti (Dostojevski, Puškin) da na kraju zaključuje informacijom o vlastitom pedagoškom iskustvu na tom području. Autor zastupa mišljenje da je sva povijest čovječanstva satkana od lica i naličja. Posljednje naziva »psihičkom podstavom« (double psychique), te smatra da sama racionalna analiza povijesti ostavlja mnogo štošta *neobjašnjeno* (un surplus inexpliqué), što međutim nije samo po sebi *neobjašnjivo*. Prema tome je primjena psihoanalize u istraživanju povijesti neophodna. Doslovce kaže: »Približiti povijest psihoanalizi znači približiti je njenom vlastitom središtu. Psihoanaliza je jedan način slušanja. Primijenjena u povijesti ona postaje način čitanja« (misli se prepoznavanja, utvrđivanja činjenica, op. B. R.). Te osnovne postavke autorove, izvučene iz posljednjeg dijela rasprave, uvodno su objašnjene još i ovako: psihoanalitičar i historičar nalaze se u istoj situaciji, tj. položaju s obzirom na tekst proučavanja. Ako se takva situacija ispravno iskoristi može dovesti do psihoanalitičke povijesti. Tako autor dolazi do osnivača psihoanalize — Freuda.

Budući da je i sam Freud počeo od studija historije da bi shvatio i utvrdio razloge duševnih bolesti, smatram potrebnim da spomenem Besançonovo mišljenje o Freudu na tom području. On ga smatra historicistom, a ne historičarem, te tvrdi da je svoju metodu ispravno primijenio na temama iz područja književnosti i umjetnosti, tj. pišući o Sofoklu, Shakespeareu, Dostojevskom, Michelangelu i dr., dok je u čistoj povijesnoj materiji pogrešno posegao za literaturom. Međutim Besançon preuzima sve osnovne Freudove postavke, te analizirajući Freudovu misao u glavnim djelima (Kolektivna psihologija i analiza »ega«, Mojzije i monoteizam; Totem i Tabu; Nelagodnost u kulturi) kaže: otkrivši postojanje Edipovog kompleksa u svakom čovjeku (u odnosu na roditelje), Freud tvrdi da je taj isti kompleks postojao i na početku povijesti čovječanstva, tj. da se u prvoj ljudskoj zajednici umorstvo oca po sinu uistinu dogodilo, a sjećanja na to nosimo i mi i svi naši preci. Drugim riječima, Edipov kompleks nosi pojedinac, a vuče ga i zajednica; on se kod pojedinca intenzivira time što društvo (odgoj, kultura — otuda naslov knjizi »Nelagodnost u kulturi«), nameće svoje želje, pa to može dovesti do neuroze. Aktualizacija neuroze u pojedincima, već prema svom intenzitetu, može dovesti do neuroze jedne čitave civilizacije, jednog naroda. Prema tome se individualna psihologija dodiruje s kolektivnom, pa se narodi mogu tretirati na isti način kao neurotički pojedinci — kaže Freud.

Na toj tvrdnji Freud je temeljio i mogućnost postojanja socijalne psihologije i historijske psihoanalize.

Neke naučne discipline, kao antropologija npr., vidjele su u tim Freudovim postavkama samo »naučni mit«. Međutim Besançon postavlja pitanje što *historičar* na to kaže, te zaključuje ovako: psihoanaliza je dokazala da u svakoj ličnosti postoji »tajni strukturalni čvor«, koji se u povijesti u toku raznih stoljeća i u raznim kulturama manifestira na socijalnom području, a protumačiv je Edipovim kompleksom. Ono što *historičar* mora shvatiti jest oblik odnosa između individuumu i društva u određenom historijskom vremenu i u nošenju Edipovog kompleksa — imajući naročito na umu da svaki takav mogući odnos može dovesti do međusobnog konflikta, te tumači zatim već spomenutu pojavu neuroze pojedinca i društva. Nadalje Besançon upozorava na centralno

Freudovo otkriće, a to je kreativna snaga sadržana u Edipovom kompleksu, koja se u svakoj ličnosti drugačije manifestira (npr. po Freudu se zbog potisnutog, ili baš tako življenog Edipovog kompleksa kod neke ličnosti može pojaviti smisao za literarni ili naučni rad, op. B. P.), te zaključuje da na tim provjerenim spoznajama, na iskušanoj osnovi treba zasnovati historijsku psihoanalizu, a ne na podacima iz druge ruke (notions dérivées), »koji bi mogli biti djelomična negacija« (predmeta istraživanja).

Besançon nadalje govori o Freudovom tumačenju religije, o konfliktu između želje i zakona (na temelju spomenutog Freudovog djela »Mojsije i monoteizam«), te opširno analizira naučnu situaciju poslije Freuda u kojoj ima djela o povijesnoj materiji već pod utjecajem psihoanalize. Iznosim samo nešto: Besançon komentira npr. R. Laforgueove knjige: »Psihopatologija poraza« (Paris, 1950) i »Talleyrand« (Ženeva, 1947). Oba djela predstavljaju logički redosljed, te utvrđuju vezu između Robespierrea, Napoleona, Talleyranda i potreba samog francuskog naroda. Biografije su prikazane kao »sraštanje individualne sudbine sa zahtjevom društva u kome se te sudbine odigravaju«. Tako autor tumači da je npr. paranoičar Robespierre bio određen svojom ličnom psihičkom strukturom da odigra ulogu rušioca, a to je nesvjesno i društvo tražilo od njega. Besançon hvali što je autor shvatio biografije kao područje simboličkog. Spomenuto je i djelo E. H. Eriksona: »Young Man Luther«, New York 1952, u kome autor pokušava protumačiti historijsku pojavu Luthera psihičkom konstelacijom u djetinjstvu, tj. Edipovim kompleksom, dakle »Luther prije Luthera«, kako kaže francuski prijevod.

Iz teksta se razabire da spomenuti autori nisu historičari. U istom poglavlju Besançon preporuča historičaru da čita G. Mendelovo djelo: »La révolte contre le Père«, Paris 1968, a daje i ovu didaktičku primjedbu: psihoanalitička biografija nije historijska radnja ako se ograničava samo na to da uoči endogeni konflikt neke velike ličnosti, te upliv njene neuroze na vanjske događaje. »Kad bi se Cromwellova neuroza promatrala samo kao redosljed materijalnih okolnosti koje su iz nje proizašle, onda ta neuroza ne bi bila ništa zanimljivija nego kamenac u njegovu mjhuru. Dijagnoza sama po sebi nema historijsku vrijednost. Ona je samo jedan podatak više, a nije interpretacija.« Poglavlje zaključuje ovim riječima: »Problem se dakle sastoji u tome da psihoanalizu dovedemo na rang historijske metode.« U posljednjem poglavlju o principima Besançon se služi psihoanalitičkim terminom »transfer«, koji — kako shvaćam — primijenjen na povijest znači historičarevu sposobnost oživljavanja prošlosti i uživljavanja u nju. Kao primjer Besançon iznosi neka Micheletova razmišljanja o srednjem vijeku i dr. Tražeći međutim osnovnu Besançonovu teoretsku ili didaktičku misao u mnoštvu primjera, asocijacija i bilježaka toga teksta, na jednom mjestu nailazim na ovaj zaključak, koji mi se za shvaćanje metode, za koju Besançon pledira, čini važnim. On kaže: »Do transfera dolazi svaki put kada historičarev lični fantasmatički sistem počne osluškiivati fantasmatički sistem predmeta koji studira.« U daljnjem razglabanju Besançon tumači nekoliko mogućih stavova historičara-istraživača u tom procesu »osluškiivanja«, koji se, uostalom, temelji na pretpostavci da svaki čovjek nosi u sebi »kompletan registar imaginarnog koji može komunicirati s imaginarnim drugoga i to usklađivanjem fantazama«.

Govoreći o izvorima, Besançon smatra da psihoanalitička povijest treba da izabere one izvore u kojima se najviše kriju nesvjesno i simboli. Na kraju,

autor ukratko govori o svom pedagoškom iskustvu s jednom grupom od devet studenata na sveučilištu Rochester (SAD) i na Praktičnoj školi visokih nauka u Parizu. U prvom slučaju saznajemo da se rad odnosio na »rusku kulturu«, a da su samo neki studenti imali psihološko predznanje. Rad seminarskog tipa odvijao se tako da bi jedan student analizirao neki tekst na osnovi transfera, i to bez ikakvog prethodnog verbalnog uvoda, pri čemu se naročito gajila »spontanost i digresija«, da bi na kraju došli do zajedničkog zaključka. Autor priznaje da u toj grupi dvojica studenata ništa nisu shvaćala, dok je inače rezultat bio dobar. U drugom su slučaju polaznici već prethodno bili psihoanalitički školovani. Ali i tu se metoda tumačenja tekstova pokazala najboljom.* Na kraju Besançon ipak zaključuje da ga ni jedno ni drugo iskustvo nije uvjerilo u mogućnost predavanja psihoanalitičke povijesti. Autor, međutim, nije razočaran tom konstatacijom. On smatra da je ta historijska metoda još u »embrionalnom stanju«, ali da ima svoj smisao, jer otkriva »skrovite tajne« i da će se rezultati još pokazati. Posljednja rečenica te rasprave je citat iz Micheletova dnevnika iz god. 1834: »Moja intimna metoda jest pojednostavniti pisanje povijesti; pisati je kao biografiju jednog čovjeka, kao svoju biografiju.« Za tim — i svojom metodom — teži Besançon, samo, kaže, tu istu metodu razlaže modernim jezikom.

Za čitaoca koga je ta problematika privukla dodajem podatak iz jedne bilješke o bibliografiji radova s područja psihoanalize: Grinstein, Index of Psychoanalytical Writings, New York, 1954.

S metodološke strane zanimljiv je i jedan drugi članak: J. Bertin, Généralisation du traitement graphique de l'information (Annales 1, 70—101), tj. Opći nacrt grafičkog postupanja informiranja. Autor sistematski izlaže kako da se grafičkim tretmanom prenese naučne informacije, tj. zaključci. Tako dobiveni grafikon npr. prikazuje rast ili razvoj određenog predmeta ispitivanja, tj. daje prikaz stanja u određenoj domeni. U procesu istraživanja autor razlikuje tri etape: 1) inventar datosti i kritika izvora; 2) manipulacije s datostima; 3) izlaganje otkrivenih unutarnjih relacija, a zatim usporedba s vanjskim datostima. Nadalje iznosi pet temeljnih operacionih konstrukcija o tome kako se može neka problematika grafički, tj. matematički prikazati. One daju vrlo zanimljive mogućnosti unutar naučnog rada, jer pristup može početi i od jedne hipoteze koju na kraju takvog istraživanja grafikon potvrđuje ili negira. Autor također tumači mogućnost usporednog dobivanja više podataka na istom grafikonu.

Dakako, sve je to nemoguće prikazati bez popratnih skica i crteža, kojim taj tekst obiluje, pa, da ovakvo prepričavanje riječima ne ostane u zraku, pređimo na principijelno: autor toj metodi naučnog rada pridaje veliku važnost i smatra je »najvećim doprinosom čovjekovim u utvrđivanju naučnih informacija«. (Tekst se služi riječju informacija, koju i zadržavam, jer naša riječ »podatak« ne bi odgovarala tom pojmu. U današnjoj nauci »informacija« znači više od podatka.)

Čini mi se zanimljivim da u vezi s citiranim stavom J. Bertina iznesem mišljenje o grafičko-matematičkoj metodi u historiografiji već spomenutog autora A. Besançona u članku o psihoanalizi. On kaže da je pribjegavanje grafičkoj metodi u biti potiskivanje, ili oslobađanje od »one specifične tjeskobe koja se javlja kao pratilica svakog kreativno-naučnog akta«. Ne htijući omalovažavati me-

* Naslov seminara se ne spominje, a isto se tako pobliže ne objašnjava to »tumačenje lektora«.

tode kvantitativne povijesti, Besançon ipak upozorava da tako može doći do konfuzije između pojmova preciznosti, egzaktnosti i istine. »Već odavno se poziva historičara da izgradi mutni ekran između sebe i svojih fantazija, te da na njihovu mjestu kultivira sterilnu iluziju kakvo jest zapravo automatsko stvaranje.«

S tim oprečnim stavovima o dvjema možda najzanimljivijim historiografskim metodama završimo prikaz francuskog časopisa *Annales*, očekujući da uskoro i naši stručnjaci kažu svoju riječ o novim metodama istraživanja povijesti.

Branka Pribić

INTERNATIONAL REVIEW OF SOCIAL HISTORY,
1970, 1—3. Izdavač: *Instituut voor sociale*
geschiedenis, Amsterdam

Kao i prije, registriramo na širem planu priloge o povijesti međunarodnoga radničkog pokreta, pa su zbog toga zabilježeni i neki radovi, koji obrađuju i socijalno-ekonomske probleme. Ovo je godište karakteristično po tome, što je oveći broj priloga posvećen problemima koji zadiru u povijest carske Rusije i povijest Sovjetskog Saveza do 40-tih godina 20. stoljeća, a iznose na vidjelo činjenice vezane uz povijest radničkog pokreta i Kominterne.

Za razdoblje do god. 1918. veoma je instruktivan rad predavača na Sveučilištu u Glasgowu, Rogera Smitha o strukturi kućanstava ranoga viktorskijskog razdoblja 50-ih godina 19. stoljeća. Prilog je zapravo izvadak iz autorove disertacije kojoj je naslov: *Struktura Nottinghama i okolnih distrikata oko sredine 19. stoljeća*. Smith je temeljio svoja analitička istraživanja na pristupačnim mu poreskim inventarima i knjigama, u kojima je, uz bračno stanje, imao uvid i u ostale osobne podatke pojedinih članova kućanstava. Izvršio je pojedinačne minuciozne analize, obradivši u objelodanjenom prilogu Nottingham i neka omanja mjesta bliže okolice. Za Nottingham je, uz ostalo, ustanovio točan broj stanovnika sredinom 19. stoljeća, dodavši osim toga i podatak da je gotovo pola stanovništva bilo ženskog roda. To je potpuno shvatljivo ako se zna da je Nottingham bio središte poznate proizvodnje strojnih čipaka, koja je u to vrijeme zapošljavala gotovo isključivo žensku radnu snagu. Ta se ženska radna snaga regrutirala iz redova nottinghamskih žena i djevojaka, pa su zbog toga tamošnja kućanstva imala dosta specifičnu strukturu. Analizirao je i stanovništvo Radforda, koji je u razdoblju od 1801. do 1851. prerastao iz omanjeg sela u oveće radničko naselje. Treće obrađeno mjesto jest Bingham, u početku mala seljačka farma iz koje je, u toku daljnjih godina, zbog nemogućnosti dovoljnog zapošljavanja stanovništvo bilo prisiljeno na iseljavanje. Unutar rada izvršena je analiza brojčanog stanja ukupnog stanovništva, zatim poroda, pomora i kategorizacija socijalne strukture. Smatramo da taj prilog može poslužiti i kao mali model za izradu sličnih radova o našim gradskim a i seljačkim naseljima, to više što nam takvi radovi nedostaju a postoje ipak dostupni arhivski materijali iz kojih bi bilo moguće bar približno izraditi takve priloge (1,69—84).